

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-1>

УДК378.016:[378.4:37]477«192/193»

Олександр Борисович Комарніцький
ORCID iD<https://orcid.org/0000-0003-3021-6550>
академік НАНВО України, доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
kob-1974@ukr.net

Людмила Миколаївна Комарніцька
ORCID iD<https://orcid.org/0000-0002-6742-8314>
кандидат філологічних наук, учений секретар
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
kob-1974@ukr.net

БРИГАДНО-ЛАБОРАТОРНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ І СТУДЕНТСТВО ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УСРР (СЕРЕДИНА 20-Х – ПОЧАТОК 30-Х РР. ХХ СТ.)

У науковій статті йдеться про впровадження у педагогічних закладах вищої освіти бригадно-лабораторного методу навчання. Автори зазначають, що чимало студентів на перших порах стримано зустріли оновлення методичної складової. Керівні партійні і державні владні органи, на які було покладено відповідальність за реалізацію цього методу, використавши різноманітні засоби пропаганди, переконували молодь, що сам хід освітнього процесу вимагав впровадження активних методів навчання. Нова методика сприяла розвитку в студентів навичок самостійності, привчала їх до самоконтролю та врахування своїх сил, розуміння й усвідомленої реалізації мети роботи. Серед недоліків цього методу – скорочення теоретичних курсів, поверхнєве вивчення програмного матеріалу, застарілі й часто не уніфіковані системи оцінювання знань молоді, послаблення її індивідуальної відповідальності за свою роботу.

Ключові слова: бригадно-лабораторний метод навчання, студенти, інститут, ланка, заняття.

Вступ. Після здобуття Україною державної незалежності значно зріс інтерес до вивчення її історичного минулого. Незважаючи на низку праць молододослідженими залишаються 20–30-ті рр. ХХ ст. Одним із найважливіших завдань радянської влади у цей період було формування кадрів кваліфікованих спеціалістів, оскільки без них не можливо було успішно реалізувати плани перебудови суспільства на нових, соціалістичних засадах. Важливе місце у підготовці фахівців відводилося організації ідеологічно спрямованого освітнього процесу, планомірному формуванню у студентства марксистського світогляду. Значна увага приділялася вихованню у молоді почуття колективізму, товариської взаємодопомоги. У студентському середовищі періодично проводилися соціалістичні змагання. Саме у цей час відбувалася модернізація системи початкової та середньої освіти, що вимагала невідкладних заходів у вирішенні проблеми забезпечення навчальних закладів кваліфікованими фахівцями, брак яких відчувався в усіх без винятку регіонах. Реалізації цих складових були підпорядковані методи навчання, зокрема бригадно-лабораторний, який поширився у закладах освіти радянської України у середині 1920-х рр. Досвід впровадження цього методу варто узагальнити і використати у галузі підготовки фахівців вищої кваліфікації, зокрема у напрямку розвитку у студентів навичок самостійності і самоконтролю. Нині елементи бригадно-лабораторного методу навчання використовуються у таких інноваційних методах навчання як групова форма організації навчальної діяльності, дослідницький метод, метод проектів тощо. Окремі аспекти цієї проблеми вивчали В. Липинський (2000), В. Майборода (1992), С. Ставропольцева (2017), М. Мірошниченко (1993), Г. Ясницький (1965), М. Бистров (1974) та ін. Окреслена проблема частково вивчалася на сторінках нашої монографії (Комарніцький, 2017). Все ж на сьогодні дослідники поки

що не створили ґрунтового дослідження, де б комплексно було проаналізовано використання бригадно-лабораторного методу в освітньому процесі.

Мета статті: на основі наявної наукової літератури, архівних джерел, матеріалів тогочасної періодичної преси визначити роль студентського чинника у реалізації бригадно-лабораторного методу в педагогічних закладах вищої освіти.

Методологія дослідження. Завдяки таким загальнонауковим методам як аналіз, синтез, індукція та дедукція вдалось визначити актуальність, мету, наукову новизну дослідження, сформувані його основні концептуальні положення, узагальнення і висновки. У роботі використано і декілька спеціально-історичних методів історичного дослідження. Так, завдяки ретроспективному та історико-генетичному методам вдалося відстежити хроніку подій, які відбувалися у процесі впровадження методу, встановити їхні причинно-наслідкові зв'язки. Проблемно-хронологічний метод застосовувався для розподілу теми дослідження на вузькі сюжетні лінії, кожна з яких, у свою чергу, розглядалася у хронологічно-логічній послідовності. Вивчаючи численні документи, як опубліковані, так і неопубліковані, ми застосовували метод контент-аналізу.

Текст статті. У перші роки першого післявоєнного десятиліття в основу освітнього процесу були покладені лекційні заняття. Для викладання природничих дисциплін використовувалися лабораторні, екскурсійні і семінарські заняття (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 1, спр. 395, арк. 116–116 зв.). Ближче до середини десятиліття домінуючий лекційний метод поступово почав витісняти лабораторно-бригадний комплексний метод. Спочатку його апробували на факультетах соціального виховання інститутів народної освіти (ІНО). Напередодні запровадження цього методу проводилася відповідна пропагандистська робота. У пресі періодично публікували матеріали, автори яких неодноразово вказували, що сам хід освітнього процесу вимагав оновлення методичної складової.

У цьому контексті важливою є роль студентів як активних учасників і відповідальних суб'єктів освітнього процесу, активних та творчих споживачів освітніх послуг. Саме вони першими відчують на собі всі переваги і недоліки реформаційних процесів у галузі освіти. Так, у 1924–1925 навчальному році (н.р.) з Херсонського ІНО повідомляли, що «тяжко приходилося виносити студентам на своїй шкурі всякі експерименти», що, і це природно, призводило до невдоволення у студентському середовищі. Водночас, розглянувши і проаналізувавши всі чинники, сторони (як викладачі, так і студенти) дійшли до висновку, що зміни необхідні, оскільки «старий учбовий план і взагалі та постановка, яка тхнула університетщиною понад усіма вузами, ні в якому разі не може виховувати та виготовувати радянського червоного вчителя» (Мазирко, 1924, с. 45). Професор Одеського ІНО О. Томсон, описавши лекцію одного із своїх колег, засвідчив, що студентству лекції були нецікаві, а відтак потрібно було впроваджувати активні методи навчання: «В аудиторії тихо. Одноманітно, мов краплі обридлого осіннього дощу, падають слова лектора. Не зупиняючись і не підносячи голосу, не прискорюючи темпу, він читає чергову лекцію. На задній лаві, приспані нудьгою, мирно хроплять студенти. Дехто із захопленням читає книжку. В кутку молодий поет закінчує недописані вірші» (Гогохія та ін., 2012, с. 689–690).

Питання про лабораторно-бригадний метод розглянули на студентських зібраннях різного рівня, рішення яких викладалися у формі ухвал. Переважно вони писалися під диктовку партійних органів. У квітні 1925 р. було проведено I Всесоюзну конференцію пролетарського студентства, у резолюції якої акцентувалася увага на те, що заклади вищої освіти мали здійснювати підготовку фахівців, які б володіли широким науковим кругозором, могли б критично оперувати допоміжним матеріалом, навичками до самостійного мислення, вирішувати практичні проблеми науковими методами і прийомами. Більшість делегатів зійшлися на тому, що готувати такого фахівця можна було б шляхом застосування семінарських, групових і лабораторних методів. Передбачалося, що лише ці методи забезпечать активну розробку студентами доведеного до їх відома завдання при більш-менш постійному керівництві викладача (Резолюції I Всесоюзної конференції, 1925, с. 75). Учасники I всеукраїнської наради пролетарського студентства, яка відбулася у тому ж 1925 році, підтримали ухвалу учасників вищезазначеної конференції і запропонували розширити семінарські групові методи викладання за рахунок скорочення лекційних курсів (Резолюції I-го Всеукраїнського Сопещания, 1925, с. 72). За два роки делегати II всеукраїнської конференції пролетарського

студентства висловилися за реалізацію ідеї «активного методу пророблення питань» і запропонували ЦБПС і НКО УСРР й надалі «йти лінією поширення активних методів навчання». Учасники зібрання були переконані, що успіх студентів йде «рівнолежно із запровадженням нових методів навчання, які розбудовують активність студентства, а значить і збільшують його успіх» (Резолюції та пропозиції II Всеукраїнської конференції, 1927, с. 99). Подібні ухвали приймалися на зборах студентів окремих закладів вищої освіти. Наприклад, 06 квітня 1924 р. студенти Кам'янець-Подільського ІНО на своїх загальних зборах резюмували про те, що інститут «став на шлях семінарського викладання, ...рішуче порвав зі старою системою індивідуальних зачетів... Лише в окремих випадках студенти складали зачоти індивідуально...» (Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 1, спр. 269, арк. 46).

Бригадно-лабораторна система («дальтон-планівська») навчання передбачала групову (гурткову) роботу, яка проводилася за такою схемою: викладач ознайомлював студентів із темою, зупинявся на її ключових аспектах, визначав план роботи, розподіляв запропоновану ним тему на окремі підтеми. Викладачі пропонували студентству список літератури, яку доцільно було використати під час підготовки до занять і призначали дні консультацій. Відомий український вчений В. Майборода повідомляє, що у Полтавському ІНО в 1925-1926 н.р. у розрізі дисциплін педагогічного циклу на лекції витрачалося 26,4 % годин, практичні роботи – 71,6 %, екскурсії – 2 %; суспільствознавчого – відповідно 47,4 %, 48,7 %, 3,9 %; природничо-математичного – 39,8 %, 42 %, 18,2 % (Майборода, 1992, с. 46).

Нова система передбачала переважно самостійне студювання матеріалу. Для цього студентів розподіляли на ланки. Так, у Херсонському ІНО в 1924 р. було створено 12 «колективів», кожний з яких об'єднував 15 хлопців і дівчат. У свою чергу, вони об'єднувалися у «в'язки» по 5 осіб (Мазирко, 1924, с. 46). Студентство молодших курсів Коростишівського педтехнікуму розподілили на 4 ланки, кількісний склад яких налічував від 7 до 15 студентів. Загалом, на трьох курсах працювали 12 ланок. У цьому закладі наявною була проблема із забезпеченням молоді аудиторним фондом (наявними були лише 11 кімнат) (Держархів Житомирської обл., ф. р. 266, оп. 1, спр. 38, арк. 177). У Черкаському педтехнікумі формували ланки по 5-6 осіб (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5. Спр. 573, арк. 14). Адміністрація Проскурівського педтехнікуму дещо відійшла від усталеної норми, якої, зокрема, дотримувалися у названих нами закладах, і розподілили курс на 2 групи, кожна з яких об'єднувала від 30 до 40 осіб (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8. Спр. 404, арк. 10). На сторінках збірника «Записки Ніжинського Інституту Народної Освіти» на 60 сторінках описується робота бригади «Візьми та покинь», у якій працювали 8 студентів (Досвід, 1925, с. 142–204). Цікавими є спогади М. Чередниченка, який студював у Сумському педтехнікумі. Він зазначав: «Збиралися групою, чоловік десять, і працювали разом в аудиторіях, гуртожитку або на березі річки Псел. Це не дуже ефективний метод навчання, багато часу займали суперечки. Але він нас добре згуртував» (Корж, 1999, с. 28).

Інструктивні документи фактично «прикріплювали» студентів до своїх груп: їм забороняли переходити з однієї ланки в іншу без поважних причин. Ця норма діяла упродовж навчального року, після закінчення якого групи могли переформовуватися. На чолі ланки (групи) був ланковий, якого обирали на 1 рік. Його зобов'язували контролювати стан виконання навчальних завдань («підрядів»), проводити облік відвідування лабораторій. Ланковий контактував з викладачем чи адміністрацією щодо роботи ланки, одержував від них літературу та наочність, після чого проводив їх розподіл між студентами. Щомісяця ланкові збиралися на підсумкові наради, на яких обговорювали здобутки і труднощі в організації навчальної роботи (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6. спр. 420, арк. 9; Держархів Житомирської обл., ф. р. 266, оп. 1, спр. 38, арк. 178).

Кожна ланка працювала за індивідуальним графіком. Відповідно, звичний нам розклад занять був відсутній. Студенти виконували поставлені завдання, індивідуально конспектували матеріал, виконували малюнки, складали схеми та діаграми, збирали та опрацьовували краєзнавчі матеріали, виконували практичні завдання тощо. Мала місце і низка інших засобів. Зокрема, використовували спостереження, виконували письмові роботи, готували доповіді, проводили індивідуальні бесіди, писали реферати, завчали матеріал з книг тощо. Як вже зазначалося, роботу переважно проводили колективно із чітким розподілом завдань між членами ланки (Держархів Житомирської обл.,

ф. р. 266, оп. 1, спр. 38, арк. 178зв.; спр. 135, арк. 30; спр. 150, арк. 7зв., 8зв.; Кузьмічова, 2000, с. 13; Ясницький, 1965, с. 215). Викладачі контролювали правильність виконання завдань (Держархів Житомирської обл., ф. р. 412, оп. 2, спр. 9, арк. 100зв.) і у разі потреби корегували хід роботи й надавали відповідну допомогу. При опрацюванні матеріалів дисциплін природничого циклу використовували потужності хімічних та фізичних лабораторій (Держархів Житомирської обл., ф. р. 412, оп. 2, спр. 150, арк. 7зв.). Невід'ємною складовою підготовки вчителів була педагогічна практика, для якої відводився один день на тиждень (Савчук, 1924, с. 3).

Така форма робота мала свої переваги. Насамперед, вона привчала студентів до самостійності, які без якої-небудь допомоги, свідомо ставили перед собою ті або інші задачі, цілі, планували свою роботу і здійснювали. Незаперечною позитивною рисою досліджуваного нами методу навчання є розвиток у молодих людей такої риси як самоконтроль, який дає можливість у процесі навчання цілеспрямовано проводити самоперевірку ходу і результатів власної діяльності, що, у свою чергу, сприяє виправленню і запобіганню помилок. Самоконтроль і сьогодні виступає однією з провідних професійно важливих якостей майбутніх фахівців (Казаннікова, 2020, с. 133).

Після того як студенти опрацювали навчальний матеріал організовували конференцію, на якій підводилися підсумки роботи. Результати бригади оприлюднювалися у формі доповіді одного із студентів, який представляв колектив. Від уміння цього студента презентувати здобуті результати залежала оцінка усієї бригади, що, на нашу думку, спричиняло знеособлення та призводило до відсутності особистої відповідальності всіх членів колективу за кінцевий результат. Із заключним словом виступав викладач, який підводив підсумки, звертав увагу на моменти, які у подальшому потребували певної корекції (Держархів Житомирської обл., ф. р. 266, оп. 1, спр. 135, арк. 30; спр. 150, арк. 7зв., 18 зв.; ф. р. 412, оп. 2, спр. 9, арк. 100зв.; Машкін, 1926, с. 15-17; Майборода, 1992, с. 86).

У закладах, у яких використовували бригадно-лабораторну систему організації освітнього процесу, періодично проводили її моніторинг. Що, звісно, було позитивно, оскільки дозволяло робити висновки про результативність навчання у будь-який момент і давати прогноз подальшого розвитку. Так, у вестибюлях Херсонського ІНОВстановлювали «Скриньки скарг» на дальтон-план. Викладачі і студенти анонімно могли залишити свої відгуки про результативність цього методу (Беляєв, Мішуко та ін., 2007, с. 40). Чи було взято до уваги пропозиції учасників освітнього процесу адміністрацією цього закладу нам встановити не вдалося, оскільки здебільшого такі матеріали не оприлюднювалися.

Викладачі обліковували працю студентів. Вони вели робочу облікову книжку, на першій сторінці якої вміщували списки студентів. На цій сторінці викладачі фіксували відвідування занять. Наступні сторінки містили зміст роботи, завдання, які отримала ланка, результати їх роботи. Наприкінці облікової книжки зазначали про наслідки проведення підсумкової конференції. Студенти вели робочі зошити, у яких вони фіксували результати своєї праці (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 573, арк. 15).

Заступник наркома освіти УСРР Я. Ряппо, оцінюючи бригадно-лабораторну систему організації освітнього процесу, зокрема форми контролю знань студентів, вимушений був визнати, що «спроби зліквідувати формальні іспити і провадити облік знання у процесі занять робиться скрізь, та з недостатнім успіхом. Викладач і донині ще не знає студента і не в силі ще бути відповідальним за свою аудиторію, за її успішність» (Ряппо, 1927, с. 75). Слова одного із очільників освітнього відомства підтверджував позаштатний кореспондент журналу «Студент революції» С. Маляр, який зазначав, що у Сталінському ІПО у 1930 р. із методами навчання творилася «безалаберщина». У кожного викладача була «своя власна застаріла метода викладання та метода обліку». Одні викладачі використовували чотирибальну систему оцінювання знань студентів, інші розробили власну 8-9-бальну шкалу. Значною мірою така самодіяльність призвела до погіршення успішності молоді, частина з якої мала значні заборгованості. Зокрема, складно студентам давалася економічна географія. Цю дисципліну не склали 55 %. 32,2 % мали слабкі знання з української мови, 26,2 % – з історії класової боротьби, 23,2 % – з політекономії (Маляр, 1930, с. 31). Негативно на успішності студентської молоді позначалася неритмічність графіку екзаменів. Наприклад, у Полтавському ІНО

мали місце випадки, коли студенти складали в один день по 5 дисциплін (Нові активні методи, 1930, с. 38).

Цікаво, що мали місце випадки, коли деякі викладачі запрошували студентів до себе додому, де вони навчалися, складали екзамени і заліки. Особливо це стосується «старої професури», яка не формально практикувала «хатні школи», «гуртки». Серед них – професор Київського ІНО М. Грунський, який вдома приймав екзамени. Під час розмови, яка відбувалася у доброзичливій і довірливій атмосфері, пригощав хлопців і дівчат чаєм. Однак, якщо студент не знав предмет, говорив: «Приємно було з Вами чай попоти, ось нате вам книжки, прочитайте і приходьте: тоді ще чаю поп'ємо!». Зрозуміло, що невдаха після такого «чаю» вискакував від професора як ошпарений і вже на другий раз приходив у всеозброєнні. Владні органи таку практику занять і здач предметів вдома у викладачів не схвалювали. Вони побоювалися, що квартири дореволюційної професури, яка мала, на думку влади, сумнівне минуле, можуть стати місцем для підготовки «петлюрівського молодняка». Професор Харківського ІНО О. Ветухов теж приймав студентство вдома і охоче ділився з молоддю літературою із власної бібліотеки. На квартирі професора П. Соловйова студенти обговорювали проблеми математики і літератури, аналізували останні газетні повідомлення, слухали музику й співали (Гогохія та ін., 2012, с. 690).

У 1928 р. у багатьох закладах вищої освіти відновили складання заліків і екзаменів. Студенти, які упродовж попередніх років «підзабули» як складати екзаменаційно-залікову сесію, побоювалися, що переважна більшість їх буде мати академічну заборгованість. Це ж стосується і викладачів, які були занепокоєні тим, що деякі студенти не складуть їхні дисципліни, оскільки вони втратили навички індивідуального звітування. Того року запровадили журнали обліку, де фіксували відвідування лекцій, а також залікові книжки (Липинський, 2000, с. 136). Практикувалася система індивідуального графіку навчання для тих, хто не встигав або не міг регулярно відвідувати заняття (Держархів Житомирської обл., ф. р. 266, оп. 1, спр. 135, арк. 30). Не секрет, що значна частина молоді, на жаль, матеріально була не забезпечена, а відтак вимушена підпрацьовувати.

Бригадно-лабораторний метод мав чимало недоліків. У фундаментальному колективному монографічному виданні «Вища школа Української РСР за 50 років» йдеться про те, що викладачі недостатньо контролювали і спрямовували навчальну працю молоді, не проводили індивідуальної оцінки її знань. У результаті послаблювалася індивідуальна відповідальність студентів за свою роботу, культивувалася знеосібка, що, у свою чергу, призводило до поверхневого вивчення програмного матеріалу і систематичної академічної заборгованості (Пічов, 1967, с. 216). Подібні недоліки помітили вчені М. Бистров (1974, с. 109), М. Кім (1955, с. 109), С. Сірополко (2001, с. 763). М. Зотін визначив такі негативні риси «дальтон-планівського» методу: «крайній індивідуалізм в роботі, чисто кабінетна праця, відірваність від виробництва й життя, розрізнення набутих знань і т. ін.» (Зотін, 1926, с. 104). На думку О. Шмідта (1929), більшої результативності «активних методів» перешкождала недостатність і застарілість матеріальної бази лабораторій (с. 35). Зазначені недоліки призвели до того, що на старші курси переводили студентів, які мали значну академічну заборгованість. Серед студентства були ті, які за попередні курси не склали 7–11 екзаменів чи заліків (Ясницький, 1965, с. 215). На думку сучасної української історикіні М. Мірошніченко (1993), цей метод призвів до того, що народне господарство республіки одержувало не висококваліфікованих спеціалістів, а «ремісників» (с. 15).

Використання бригадно-лабораторного методу призвело до скорочення теоретичних курсів, негативно позначилося на загальноосвітній і теоретичній підготовці педагогічних кадрів (Гурвич, 1935, с. 3). Цей метод, на думку історика Ю. Курносова, не стимулював індивідуальної роботи студента, формував «атмосферу знеосібки» (Курносов, Бондар, 1964, с. 70). 21 вересня 1932 р. на шпальтах головного періодичного видання країни, газети «Правда», з'явилася стаття-передовиця «Проблема кадрів – центральна проблема», у якій зверталася увага на такі недоліки бригадно-лабораторного методу, як «змазування провідної ролі викладача, а надто професури, тобто найкваліфікованіших викладачів, і заохочування знеосібки серед студентів». За цим методом «багато важче контролювати кожного студента, малоуспішні і найбільш успішні розчиняються в загальній знеособленій бригаді. Більше того, подекуди свідомо тримали курс на малоуспішних або на «середняка», не давши найздібнішим «заскакувати наперед» (Проблема кадрів, 1932, с. 23).

Ці та деякі інші недоліки призвели до того, що 19 вересня 1932 р. відповідно до постанови ЦВК СРСР «Про навчальні програми та режим у вищій школі і технікумах» бригадно-лабораторний метод ліквідували (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 11, спр. 148, арк. 99; Культурне будівництво, 1960, с. 600-601; Про навчальні програми, 1932, с. 5; Народное образование в СССР, 1974, с. 423-424; Антонюк, 2012, с. 201; Іванцова, 2008, с. 11).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у 1920-ті – на початку 1930-х рр. у педагогічних закладах вищої освіти впроваджувався бригадно-лабораторний метод навчання, який витіснив домінуючий лекційний. Чимало студентів на перших порах стримано зустріли оновлення методичної складової, адже будь-які зміни несуть у собі нові ризики, тому що кінцевий результат міг бути не передбачуваним. Керівні партійні і державні владні органи, на які було покладено відповідальність за реалізацію цього методу, використавши різноманітні засоби пропаганди, переконували молодь, що сам хід освітнього процесу вимагав впровадження активних методів навчання, спрямованих на підготовку фахівців, які б володіли широким науковим світоглядом, могли б критично оперувати допоміжними матеріалами, навичками до самостійного мислення, вирішувати практичні проблеми науковими методами і прийомами. Нова методика сприяла розвитку в студентів навичок самостійності, привчала їх до самоконтролю та врахування своїх сил, розуміння й усвідомленої реалізації мети роботи. Проаналізувавши ухвали всесоюзних і всеукраїнських конференцій і нарад студентів, можна дійти до висновку, що загалом вони позитивно сприйняли новий метод. Роботу молодь переважно проводила колективно із чітким розподілом завдань між членами ланки, які мали враховувати інтереси колективу, а відтак й суспільні інтереси. Викладачі контролювали правильність виконання завдань, перевіряли і, у разі потреби, корегували хід роботи, надавали відповідну допомогу. Серед недоліків цього методу – скорочення теоретичних курсів, поверхневе вивчення програмного матеріалу, застарілі й часто не уніфіковані системи оцінювання знань молоді, послаблення її індивідуальної відповідальності за свою роботу, що призводило до систематичної академічної заборгованості. *Перспективи подальших наукових розробок* вбачаємо у комплексному дослідженні особливостей впровадження бригадно-лабораторного методу навчання у різних типах закладів вищої освіти, узагальненні досвіду щодо перетворень, як позитивних, так і негативних, у галузі підготовки фахівців вищої кваліфікації, які відбувалися у міжвоєнний період.

Література

- Антонюк Т. Особливості розвитку вищої освіти в Україні в 1920-х–1930-х роках ХХ ст. *Українознавчий альманах*: зб. Наук. Пр. Київ: Київ. Нац. Ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. Вип. 8. С. 198–201.
- Беляєв Ю. І., Мішуков О. В., Федяєва В. Л., Самсакова І. В. Херсонський державний університет: іст. Нарис (1917–2007). Херсон: Херсон. Держ. Ун-т, 2007. 352 с.
- Бистров, М. А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917–1937 рр.). Харків: Вища шк., 1974. 144 с.
- Вища школа Української РСР за 50 років/[кер. Авт. Кол., відп. Ред. В. І. Пічов]. Київ: Київ. Держ. Ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1967. 395 с.
- Гогохія Н. Т., Головка В. В., Гудзь В. В. Та ін. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст. : нариси повсякденного життя: колект. Монографія. Київ : Ін-т іст. України НАН України, 2012. 786 с.
- Гурвич Т. 3 роботи мовно-літературної кафедри *За більшовицькі кадри: орган партійного і комсомольського комітетів, профкому та дирекції Житомирського педінституту*. Житомир, 1935. 1 липня. № 1. С. 3.
- Державний архів Житомирської області.
- Державний архів Хмельницької області.
- Досвід академічної роботи колективу «Візьми та покинь» за 1924–1925 учбовий рік *Записки Ніжинського Інституту Народної Освіти*. Ніжин, 1925. Кн. 4-5. С. 142–204.
- Зотін М. Педагогічна освіта на Україні. Харків: Держ. Вид-во Укр., 1926. 216 с.

- Іванцова Н. І. Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2008. 16 с.
- Казаннікова О. В. Використання технології воркшопу у процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. Журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. Ред.) Та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2). С. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-13>
- Ким М. Коммунистическая партия – организатор культурной революции в СССР. Москва: Гос. Изд-во полит. Л-ры, 1955. 340 с.
- Комарницький О. Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920-1930-х рр. : монографія / наук. ред. проф. О. М. Завальнюк. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 984 с.
- Корж Л. В. Історія становлення і розвитку Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Суми : Сумськ. Держ. Пед. Ун-т ім. А. С. Макаренка, 1999. 88 с.
- Кузьмічова В. А. Музична освіта студентів педагогічних навчальних закладів України (1917-1933 рр.) : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2000. 20 с.
- Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду. 1917-1959 рр.: зб. док./[редкол.: О. І. Євсєєв (ред.), Л. В. Гусєва, О. В. Килимник та ін.]. Київ: Держ. Вид-во політ. Л-ри УРСР, 1960. Т. 1. 1917 – червень 1941 рр. 884 с.
- Курносів Ю. О., Бондар А. Г. У навчанні та праці: підготовка кадрів інтелігенції в Українській РСР. Київ : Наук. Думка, 1964. 344 с.
- Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки: монографія. Донецьк: РВА Донецьк. Держ. Техн. Ун-т, 2000. 247 с.
- Мазирко В. Чергові завдання (Херсонське ІНО) *Студент революції*. Харків, 1924. № 8–9. С. 45–46.
- Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). Київ : Либідь, 1992. 196 с.
- Маляр С. Жажливі наслідки другого кварталу *Студент революції*. 1930. № 16. С. 31.
- Машкін Ан. Рік роботи за дальтон-планом *Студент революції*. 1926. № 2. С. 15–17.
- Мірошниченко М. І. Вища школа Радянської України в 1920-1928 рр. : проблеми розвитку, досвід, уроки : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський університет імені Тараса Шевченка. Київ, 1993. 16 с.
- Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: сб. Документов. 1917–1973 гг. [сост.: А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов]. Москва: Педагогика, 1974. 560 с.
- Нові активні методи роботи занедбані *Студент революції*. 1930. № 8. С. 38.
- Про навчальні програми і режим у вищій школі і технікумах: Постанова ЦВК Союзу РСР *Студент революції*. 1932. № 27. С. 2–7.
- Проблема кадрів – центральна проблема. Постанови партії та уряду і керівні статті про вищу, початкову й середню школу. Б.м. : Партвидав «Пролетар», 1932. 52 с.
- Резолюції 1-го Всеукраїнського Сопещання Пролетарського Студентства *Студент революції*. 1925. №7. С. 63–74.
- Резолюції 1-й Всесоюзної конференції пролетстуду *Студент революції*. 1925. № 7. С. 77–78.
- Резолюції I Всесоюзної конференції пролетстуду. (1925). *Студент революції*, 5. Харків, 77–78.
- Резолюції I-го Всеукраїнського Сопещання Пролетарського Студентства. (1925). *Студент революції*, 7. Харків, 63–74.
- Резолюції та пропозиції II Всеукраїнської конференції пролетстуду *Студент революції*. 1927. № 1. С. 93–100.
- Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції. Харків, 1927. 126 с.

- Савчук М. У кузні червоного вчительства *Радянська Волинь*. Житомир, 1924. 25 листопада. Ч. 96 (268). С. 3.
- Сірополко С. Народна освіта в Україні під час советської займанщини [Народня освіта на советській Україні. Варшава, 1934]. Історія освіти в Україні. Київ: Наук. Думка, 2001. С. 647–883.
- Ставропольцева С. В. Лабораторно-бригадне обучение: традиції і інновації *Педагогіка: традиції і інновації* : матеріали VIII Міжнародної научної конференції. Казань : ООО «Бук», 2017. С. 14–19.
- Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
- Шмидт О. Высшие учебные заведения в СССР//Большая советская энциклопедия [под. Общ. Ред. Н. И. Бухарина, В. В. Куйбышева, М. Н. Покровского и др.; гл. Ред. О. Ю. Шмидт]. Москва: Акц. Общ-во «Советс. Энциклопедия», 1929. Т. 14. Высшее-Гейлинкс. С. 32–36.
- Ясницький Г. І. Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.). Київ : вид-во Київ. Ун-ту, 1965. 256 с.

References

- Abakumov, A. A., Kuzin, N. P., Puzyrev, F. I. & Litvinov, L. F. (Eds). (1974). *Public education in the USSR. Comprehensive school: sb. dokumentov. 1917–1973.* : Pedagogika (rus).
- Academic experience of the team "Take and Leave" for the 1924–1925 academic year. (1925). *Notes of the Nizhyn Institute of Public Education*. Nizhyn. 4–5, 142–204 (ukr).
- Antoniuk, T. (2012). Features of the development of higher education in Ukraine in the 1920s – 1930s of the XXth century. *Ukrainian Studies Almanac: collection of papers*. 8. 198–201 (ukr).
- Bieliaiev, Yu. I., Mishukov, O. V., Fediaieva V. L. & Samsakova, I. V. (2007). *Kherson State University: history sketch (1917–2007)* : Kherson State University. (ukr).
- Bystrov, M. A. (1974). Leading role of the CP(b)U in the field of higher education during the construction of socialism (1917–1937). Kharkiv : Vyshcha shkola (ukr).
- Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine (ukr).
- Hohokhiia, N. T., Hjllovko, V. V., Hudz, V. V. et al. (2012) *Ukrainian Soviet society of the 30s. XX century: sketches of everyday life* : Institute of History of Ukraine (ukr).
- Hurvyh, T. (1935). On the work of the language and literary department. *For the Bolshevik cadres*. Zhytomyr. 1, 3 (ukr).
- Ivantsova, N. I. (2008). Development of professional workers' education on the job: Extended abstract of candidate's thesis : V. N. Karazin Kharkiv National University (ukr).
- Kazannikova, O. V. (2020). Use of workshop technology in practical training for future social care teachers in terms of professional activity. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(2). 126–136. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-13> (ukr).
- Kim, M. (1955). *Communist Party – organizer of the cultural revolution in the USSR.* : State Publishing House of Political Literature. (rus).
- Komarnitskyi, O. B. (2017). Students-teachers on the modernization of higher education in Soviet Ukraine in the 1920s-1930s. O. M. Zavalniuk (Ed.). : TOV «Drukarnia «Ruta» (ukr).
- Korzh, L. V. (1999). *History of formation and development of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko*. Sumy: Sumy State Pedagogical University (ukr).
- Kurnosov, Yu. O., Bondar, A. H. (1964). *In education and work: training of intellectuals in the Ukrainian SSR*. Kyiv: Naukova dumka (ukr).
- Kuzmichova, V. A. (2000). Musical education of students of pedagogical educational institutions of Ukraine (1917-1933). Extended abstract of candidate's thesis.: H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (ukr).
- Lypynskyi, V. V. (2000). *Formation and development of a new education system in the USSR in the 1920s*. Donetsk: RVA Donetsk State Technical University (ukr).

- Maiboroda, V. K. (1992). Higher pedagogical education in Ukraine: history, experience, lessons (1917–1985 rr.): Lybid (ukr).
- Maliar, S. (1930). Terrible consequences of the second quarter. *Student of revolution*. 16, 31 (ukr).
- Mashkin, An. (1926). Year of work according to the Dalton plan. *Student of revolution*. 2, 15–17 (ukr).
- Mazyrko, V. (1924). Regular tasks (Kherson INO). *Student of revolution*, 8–9, 45–46 (ukr).
- Miroshnychenko, M. I. (1993). Higher School of Soviet Ukraine in 1920-1928: problems of development, experience, lessons. Extended abstract of candidate's thesis. : Taras Shevchenko National University of Kyiv (ukr).
- New active methods of work are neglected. (1930). *Student of revolution* 8, 38 (ukr).
- On curricula and the regime in higher education and technical schools: Resolution of the CEC of the USSR. (1932). *Student of revolution*. 27, 2–7 (ukr).
- Personnel problem is the central problem. Party and government decrees and guiding articles on higher, primary and secondary schools.* (1932). B.m.: Partvydav «Proletar». (ukr).
- Pichov, V. I (Ed.). (1967). *Higher School of the Ukrainian SSR for 50 years* : Kyiv State university (ukr).
- Resolutions and Proposals of the II All-Ukrainian Conference to the Proletstud. (1927). *Student of revolution*. 1, 93–100 (ukr).
- Resolutions of the 1st All-Ukrainian Meeting of Proletarian Students. (1925). *Student of revolution*. 7, 63–74 (rus).
- Resolutions of the 1st All-Union Conference of Proletstud. (1925). *Student of revolution*. 7, 77–78 (rus).
- Riappo, Ya. P. (1927). *Public education in Ukraine during the ten years of revolution*. Kharkiv (ukr).
- Savchuk. (1924). In the forge of red teachership. *Soviet Volyn*, 96 (268), 3 (ukr).
- Shmidt, O. (1929). Higher educational institutions in the USSR. *The Great Soviet Encyclopedia* (Vol. 14) : AO "Sovetskaia enciklopedija" 32–36 (rus).
- Siropolko, S. (2001). Public education in Ukraine during the Soviet occupation [Public education in Soviet Ukraine. Varshava, 1934]. *History of education in Ukraine: Naukova dumka*. 647–883 (ukr).
- State Archive of Khmelnytsky Region (ukr).
- State Archive of Zhytomyr Region (ukr).
- Stavropoltseva, S. V. (2017). Laboratory and team training: traditions and innovations. *Pedagogy: traditions and innovations: proceedings of VIII International science conference.*: OOO "Buk". 14–19 (rus).
- Yasnytskyi, H. I. (1965). *Development of public education in Ukraine (1921–1932)*: Kyiv University Publishing Center (ukr).
- Yevsieiev, O. I., Husieva L. V. & Klymnyk O. V. (Eds.). (1960). Cultural construction in the Ukrainian SSR. The most important decisions of the Communist Party and the Soviet government. 1917–1959 : USSR state publishing house for political literature (ukr).
- Zotin, M. (1926). Pedagogical education in Ukraine. Kharkiv : Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy (ukr).

BRIGADE-LABORATORY METHOD OF TEACHING AND STUDENTS OF PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE USSR (MID 20'S - EARLY 30'S OF THE XXth CENTURY)

Oleksandr Komarnitskyi, Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History of Ukraine, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: kob-1974@ukr.net

Liudmyla Komarnitska, Candidate of Philological Sciences, Scientific Secretary at NRZVO "Kamianets-Podilskyi State Institute", Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail : kob-1974@ukr.net

In the article it is stated that the students of pedagogical educational institutions were an effective factor in implementation of the brigade-laboratory method of teaching, which supplanted the dominant lecture method. Although many students at first gave a lukewarm support to the updating of the methodic component, as any changes carry new risks, because the end result could be not predictable. Leading party and state authorities responsible for the implementation of this method, using various means of propaganda, convinced young people that the educational process itself required the introduction of active teaching methods aimed at training professionals with a broad scientific outlook, could critically operate with auxiliary materials, skills for independent thinking, solve practical problems with scientific methods and techniques. The new methodology was to promote the development of students' skills of independence,

would accustom them to self-control and consideration of their strengths, understanding and conscious realization of the purpose of work. Having analyzed the decrees of all-Union and all-Ukrainian conferences and student meetings, the authors have concluded that students generally welcomed the new method, although they do not reject the fact that decisions were often dictated by party bodies. It is noted that the new system was built on the principle of division of students into units, which after a short instructing by a teacher, independently performed complex tasks. The work was mostly carried out collectively with a clear division of tasks between members of the unit, who had to take into account interests of the team, and hence the public interest. Teachers controlled the correctness of the tasks, checked and, if necessary, adjusted the progress of work, provided appropriate assistance. The results of the unit were presented in the form of a report by one of the students who represented the team. Among the disadvantages of this method - is the reduction of theoretical courses, superficial studying of program material, outdated and often non-unified systems of assessment of young people's knowledge, weakening of their individual responsibility for their work.

Key words: brigade-laboratory method of teaching, students, institute, unit, classes.

Авторський внесок кожного із співавторів: Комарніцький О. Б. – 50 %, Комарніцька Л. М. – 50 %.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.11.2021

Прийнята до друку / Accepted 15.12.2021

Унікальність тексту 97,5 % (Unicheck ID1010132526)

©Комарніцький Олександр Борисович, Комарніцька Людмила Миколаївна, 2021